

و ۱۲ فروردین شور و شوقی در بین یکصد تن از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها، دبیران برجسته و دانشجویان ریاضی آن زمان بر پا کرد به ویژه در بین همسران که با زیارت شاه‌چراغ و سیاحت در حافظیه و سعدیه و تخت جمشید و خرید در بازار سرگرم بودند.

در نخستین کنفرانس سه ریاضی‌دان خارجی به نام‌های

B. W. Conolly SACLANP Research Center, Italy.

J. L. B. Cooper, Chelsea College, London.

J. B. Wilker, Pahlavi University, Iran.

حضور داشتند و دو میزگرد «چه کنیم تا تحقیق ریاضیات در ایران توسعه یابد» و «چه کنیم تا ریاضیات در ایران بهتر تدریس شود» هم از جمله فعالیت‌های این کنفرانس بود. هر دو میزگرد با صدور قطعنامه‌هایی به کار خود پایان دادند و آن‌ها را در اختیار خبرنگاران مشتاقی گذاشتند که در بیرون جلسه منتظر بودند. در هر دو قطعنامه تشکیل انجمن ریاضی ایران از جمله توصیه‌ها بود.

توجه خاص شرکت‌کنندگان به سخنرانی‌ها و بحث‌ها و قهقهه‌ها هنگام صرف نهار و شام و میان پرده‌ها مرا بر آن داشت به زنده‌یاد دکتر مرتضی انواری رئیس دانشکده ریاضی دانشگاه صنعتی آریامهر (شریف فعلی) توصیه کنم برپایی دومین کنفرانس ریاضی کشور در نوروز سال ۱۳۵۰ را به شرکت‌کنندگان نوید دهد. پس از کسب مجوز تلفنی از زنده‌یاد دکتر محمدرضا امین‌نایب‌التولیه وقت دانشگاه در جلسه اختتامیه کنفرانس از حاضران برای شرکت در دومین کنفرانس دعوت به عمل آمد و آغازی برای تداوم این سلسله کنفرانس‌ها شد که همچنان بی‌وقفه حتی در دوران تعطیلی دانشگاه‌ها به مناسبت انقلاب فرهنگی ادامه دارند و چهل و هفتمین آن هم در همین امسال در دانشگاه خوارزمی (تربیت معلم سابق و دانشسرای عالی اسبق) برگزار شد.

افتتاح دومین کنفرانس توسط وزیر علوم و حضور فعال ریاضی‌دانان شاخصی چون دی‌یودونه، یکی از بنیانگذاران بورباکی از فرانسه، سویرلف از اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی آن زمان و لطفی عسگرزاده و مک‌کارتی از کشور ایالات متحده آمریکا همراه با تصویب اساسنامه انجمن ریاضی ایران توسط بیست و هفت تن عضو هیأت مؤسس و انتخاب شش تن به عنوان اعضای شورای اجرای انجمن از اتفاقات برجسته این کنفرانس بود. اعضای شورای اجرایی دوره اول (۱۳۵۰/۱/۲۴ تا ۱۳۵۱/۷/۱) عبارت بودند از: مهدی بهزاد و پنج تن زنده‌یادان: علی افضلی‌پور، مرتضی انواری، محمدقلی جوانشیرخوئی، مسعود فرزاد و منوچهر وصال. شورای اجرایی در نخستین نشست خود که در تاریخ ۱۳۵۰/۱/۲۴ برگزار شد طبق اساسنامه مهدی بهزاد را به عنوان منشی انجمن انتخاب و وی را مأمور سازماندهی و به ثبت رساندن

انجمن ریاضی ایران:

حدود نیم قرن پیشینه^{۲۸}

مهدی بهزاد*

در سال ۱۳۴۳ هجری شمسی هنگام گذراندن دوره دکتری ریاضی در دانشگاه ایالتی میشیگان واقع در ایست لنسینگ آمریکا از طریق پرفسور ادوارد نوردهاس با جامعه ریاضی آمریکا، ماتماتیکال مانتلی و مسابقات ریاضی پاتنام آشنا شدم و مسأله‌ای از یکی از مسابقات پاتنام را نیز با راهنمایی استاد تصحیح کردم. مدتی در این اندیشه بودم که چرا ایران ما انجمن ریاضی ندارد و مسابقه برگزار نمی‌کند، تا این که در تابستان همین سال آقای دکتر حیدر رجوی پس از گذراندن دوره پسادکتری در «انستیتو پرینستون برای مطالعات عالی» به ایست لنسینگ آمدند تا پیش از رفتن به ایران به تدریس بپردازند. این دو سه ماه فراموش نشدنی سرآغاز پرباری برای همکاری ما در تدریس و تحقیق و سازندگی علمی شد و بین ما رابطه فامیلی هم ایجاد کرد. برنامه‌ریزی برای بازگشت به ایران و تأسیس انجمن ریاضی و حرف و حدیث‌های فراوان دیگر مشغولیت ما در سر میز شام بود.

حیدر در دانشگاه شیراز استخدام شد و من هم پس از اخذ درجه دکتری در دانشگاه ایالتی وین به تدریس و تحقیق مشغول شدم. دیری نپایید که از شیراز نامه‌ای به دستم رسید و برای استخدام در دانشگاه پهلوی (همان دانشگاه شیراز) تشویق شدم. دو سال تحصیلی ۱۳۴۵ تا ۱۳۴۷ را در دانشکده ادبیات و علوم دانشگاه در جوار حافظیه گذراندم. مقدمات فراهم شده بود که در بدو ورودم به شیراز دوره فوق‌لیسانس ریاضی به سبک کشور ایالات متحده آمریکا آغاز شود. در این دو سال نیز همکاران گه‌گاه درباره لزوم تأسیس انجمن ریاضی صحبت می‌کردند. من که در سال تحصیلی ۱۳۴۸ - ۱۳۴۷ با استفاده از مرخصی بدون حقوق به آمریکا رفته بودم توفیق خدمت بیشتر در دانشگاه شیراز را از دست دادم. شنیدم دکتر جان ویلکر استاد آمریکایی که در بخش ریاضی این دانشگاه مشغول خدمت بود توصیه کرده است پیش از تشکیل انجمن، ریاضی‌دانان ایرانی برای شرکت در یک کنفرانس گردهم آیند. به این ترتیب در تعطیلات نوروز ۱۳۴۹ در هوای لطیف شیراز نخستین کنفرانس ریاضی ایران برگزار شد و در روزهای ۱۰، ۱۱، ۱۲ این گزارش در نشست نمایندگان انجمن مورخ ۱۳۹۵/۰۸/۲۷ در دانشگاه شهید بهشتی ارائه شد.

ریاضی دانشجویی رسیدم اظهار امیدواری کردم که پس از کسب تجربه دانش آموزان ما هم به المپیادهای جهانی اعزام شوند و برای خود و کشور ایران افتخار بیافرینند. تأیید زنده‌یاد دکتر هشترودی با اشاره سرچنان قوت قلبی به من داد که توانستم با موفقیت مجمع را تا به آخر اداره کنم و قطعنامه مناسبی هم در اختیار خبرنگاران منتظر در بیرون جلسه قرار دهم.

بعدها در مجله یکان شماره ۷ تیرماه سال ۱۳۴۳ خواندم که استاد دکتر هشترودی در پاسخ به یکی از پرسش‌های زنده‌یاد دکتر عبدالحسن مصحفی مدیر مجله فرموده‌اند:

«به موازات ایجاد مسابقات در بین محصلین، برای معلمین هم باید یک نوع از انجمن‌ها یا سمینارها تشکیل شود تا در پیشرفت اطلاعات علمی به آنان کمک کند و هم یک نوع ارتقاء معنوی (و حتی اجتماعی) برای آنان پیش آورد. تشکیل کنگره‌های علمی و شرکت معلمین در آن‌ها واجد کمال اهمیت می‌باشد. در کنگره‌های بین‌المللی ریاضی‌دانان، یک قسمت بحث، مربوط به تعلیم ریاضی است که راجع به روش‌های تدریس تبادل نظر به عمل می‌آید».

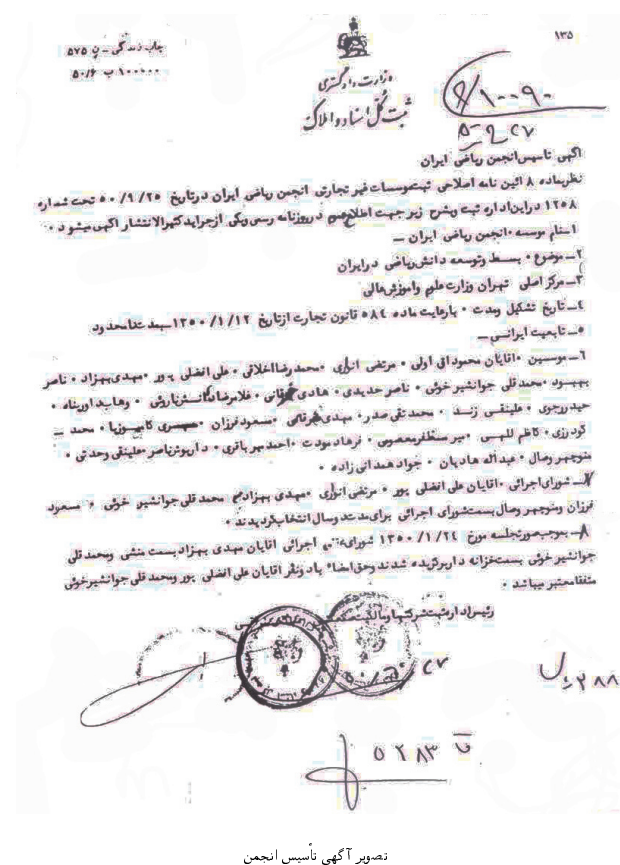
استاد هشترودی که تا زمان مصاحبه در چهار کنگره ریاضی‌دانان: کمبریج آمریکا، آمستردام هلند، ادینبورگ انگلستان و نیس فرانسه شرکت کرده بودند در پاسخ به پرسش دیگری توصیه می‌کنند:

«بد نیست مسابقات عمومی در هر رشته بین محصلین برگزار شود و دانش آموزان ممتاز شناخته شوند و تشویق شوند و در تحصیل آنان مساعدت شده و حتی برای تحصیلات عالی در رشته‌ای که ممتاز هستند [جهت] ورود به دانشگاه برای آنان تسهیلات لازم فراهم شود ...»

بی‌شک فکر تشکیل انجمن ریاضی در ایران به ذهن استادان دیگری هم خطور کرده؛ اما، در عجبم که چرا این اندیشه تا سال ۱۳۵۰ به بار ننشسته است! از جمله این بزرگان زنده‌یاد دکتر منوچهر وصال هستند که هنگام تدوین اساسنامه، خصوصی به من فرمودند خوب است نام بالاترین مقام اجرایی انجمن رئیس نباشد. جهت توجیه پیشنهاد خود شاخه علمی دیگری را نام بردند که چند بار برای تأسیس انجمن گردهم آمدند؛ اما، بر سر انتخاب رئیس دچار اختلاف و کشمکش شده بودند. در نخستین اساسنامه انجمن مصوب ۱۳۵۰/۱/۱۲ «منشی» بالاترین مقام اجرایی انجمن است. این عنوان از سال ۱۳۵۳ به دبیر و از تاریخ همایش راهبردی سال ۷۹ تفرش به رئیس تبدیل شد تا از سوءتفاهم‌های احتمالی پیشگیری شود.

خوب به یاد دارم که برای کسب مجوز جهت ثبت انجمن درخواست خود را با امضای «مهدی بهزاد - منشی انجمن ریاضی ایران» به شهرداری کل کشور بردم. افسر متصدی پس از مطالعه

انجمن کرد. انجمن ریاضی ایران که نخستین انجمن «علمی» رسماً به ثبت رسیده کشور است با مجوز شهرداری کل کشور در تاریخ ۱۳۵۰/۹/۲۵ با شماره ۱۲۵۸ در اداره ثبت شرکت‌ها و مالکیت صنعتی برای مدت نامحدود با هدف بسط و توسعه دانش ریاضی ثبت شد.

تصویر آرشیوی تأسیس انجمن

سومین کنفرانس ریاضی کشور در نوروز سال ۱۳۵۱ به همت زنده‌یاد دکتر احمد میرباقری عضو شورای اجرایی انجمن در دانشگاه ملی سابق (شهید بهشتی فعلی) برگزار شد. حضور ریاضی‌دانان بزرگی چون پال اردیش، گرت برکاف و پال هالموس و نیز تشکیل نخستین مجمع عمومی انجمن ریاضی ایران در این کنفرانس خاطره‌انگیز است. در مجمع عمومی ثبت انجمن را نوید دادم و لزوم آغاز فعالیت در جهت اهداف انجمن را یادآور شدم. خوب به یاد دارم که در ردیف جلو چند تن از استادان سابقم از جمله زنده‌یاد دکتر محسن هشترودی نشسته بودند و من در مقابل آنان از اعتماد به نفس کافی برخوردار نبودم. با توزیع فرمی از حاضران درخواست کردم طبق علاقه برای فعالیت در سه کمیته «واژه‌ها و اصطلاحات ریاضی»، «بولتن انجمن» و «مسابقات ریاضی دانشجویی کشور» آمادگی خود را اعلام کنند.

در خصوص وظایف هر کمیته توضیحاتی دادم و چون به مسابقه

گزارش:

گزارش «گاهنامه» نزدیک به «ماهنامه» بود که چاپ و توزیع آن بین اعضاء در نشست مورخ ۱۳۸۰/۷/۵ شورای اجرایی مورد تأیید قرار گرفت تا خلاصه اخبار و مطالب مهم و جذاب زیر نظر رئیس انجمن چاپ و توزیع شود. با فعال شدن منزلگاه انجمن چاپ و توزیع پرهزینه گزارش قابل توجیه نبود و متوقف شد.

نشریات غیرادواری انجمن گذشته، حال و آینده:

تهیه فهرستی از این گونه نشریات را مهم می دانم و انتخاب کارگروهی جدی برای پرداختن به این مقوله درآمدزا را توصیه می کنم.

مسابقات ریاضی دانشجویی کشور:

یکی از کمیته های منتخب نخستین مجمع عمومی انجمن کمیته برگزاری مسابقات بود که به خاطر حساسیت موضوع سرپرستی آن را شخصاً بر عهده گرفتم. می دانستم با کوچکترین غفلت درستی نتایج مسابقات که هم در انتخاب چند تیم برتر مؤثر بود و هم در معرفی چند فرد برتر زیر سؤال می رود و موجودیت انجمن به خطر می افتد. با افتخار عرض می کنم که نخستین مسابقه همزمان با برگزاری چهارمین کنفرانس ریاضی کشور در فروردین ماه ۱۳۵۲ در دانشگاه تهران برگزار شد و چهلیمین آن در شهریور ماه سال ۱۳۹۵ در دانشگاه علم و صنعت ایران. در نخستین مسابقه ۲۳ دانشجو از ۵ دانشگاه شرکت داشتند و در چهلیمین مسابقه ۱۷۰ دانشجو از ۳۵ دانشگاه^{۱۳}.

از اتفاقات جالب در خصوص مسابقات ریاضی دانشجویی حضور سفیر کشور کره جنوبی و کاردارشان در تاریخ ۹۵/۳/۳۰ در دبیرخانه انجمن و ملاقات با اعضای شورای اجرایی است که به برگزاری مسابقه ای بین مدال آوران چهلیمین مسابقه ریاضی دانشجویی در منزل سفیر انجامید و انتخاب پنج تن همراه با دو عضو هیأت علمی برای اعزام به سئول جهت شرکت در مسابقه ریاضی دانشجویی انجمن ریاضی کره جنوبی. بی شک گزارش های این سفر و عقد قرارداد همکاری بین انجمن های ریاضی دو کشور ایران و کره جنوبی در خبرنامه بازتاب خواهند داشت.

این بود گزارش ۲۰ دقیقه ای حدوداً نیم قرن تلاش پیگیر و ایثار صدها میهن دوستی که بدون کوچکترین چشمداشت پیشبرد

^{۱۳} اختلاف چهل و هفتمین کنفرانس و چهلیمین مسابقه هفت سال است که سه سال آن مربوط به دبیرتر آغاز شدن مسابقات است و چهار سال دیگر آن به تعطیلی دانشگاه ها در دوران انقلاب فرهنگی.

درخواست با عتاب و خطاب گفت: «آقا: برو ریستان را بیاور.» پرسیدم با رئیس چه کار دارید؟ گفت: «اگر از انجمن خطایی سرزنند ما باید رئیس را دراز کنیم.» گفتیم: «من درازترین عضو انجمن هستم! در صورت لزوم مرا درازتر کنید.» خلاصه پس از ادای توضیحات مجوز را گرفتم و اساسنامه را به ثبت رساندم. «در مدت کوتاهی اکثریت قریب به اتفاق اعضای هیأت های علمی ریاضی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی کشور به عضویت انجمن درآمدند و انجمن توانسته است با گسترش فعالیت ها در جهت نیل به اهداف تعیین شده قدم هایی بردارد^{۲۹}»

بولتن:

در سال ۱۳۵۲ با یک شماره در ۵۲ صفحه و در سال ۱۳۹۴ با هفت شماره در ۱۷۳۹ صفحه طبق استانداردهای بین المللی چاپ و منتشر شده است. بولتن در چند سال نخست هم مشتمل بر اخبار انجمن و تقویم گردهمایی ها بود و هم مقالات توصیفی و پژوهشی به دو زبان فارسی و انگلیسی.

خبرنامه:

در سال ۱۳۵۸ از بولتن جدا شد. در آبان ماه نخستین، در دی ماه دومین و در اسفند ماه سومین شماره خبرنامه هر یک با هشت صفحه و در سال ۱۳۵۹ تنها دو شماره هر یک در شش صفحه چاپ و منتشر شد. حال آنکه در سال ۱۳۹۴ چهار شماره خبرنامه رنگی وزین جمعاً در ۱۸۴ صفحه منتشر شد. پس از ۲۵ سال انتشار نوزدهمین شماره خبرنامه را در بهار سال ۱۳۸۲ با جلد تمام رنگی در اختیار خوانندگان قرار دادم به این امید که این کار تداوم یابد و خبرنامه به عنوان نشان انجمن زیبا و خواندنی تدوین شود.

فرهنگ و اندیشه ریاضی:

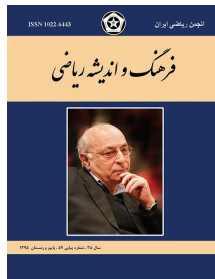
در سال ۱۳۶۱ از بولتن مشتق شد و در بهار و پاییز این سال جمعاً در ۲۷۵ صفحه انتشار یافت. این نشریه علمی ترویجی همچنان دو شماره در سال منتشر می شود و به جنبه های عام و فلسفی ریاضیات می پردازد. نشریه ادواری فرهنگ و اندیشه ریاضی جا برای پیشرفت زیاد دارد و همت اعضاء را در تدوین مقالات توصیفی، فرهنگی و ترویجی ریاضیات می طلبد.

^{۲۹} برگرفته از راهنمای اعضاء ۱۳۷۲.

نوع مقاله‌های «فرهنگ و اندیشه ریاضی»

روح‌الله جهانی‌پور*

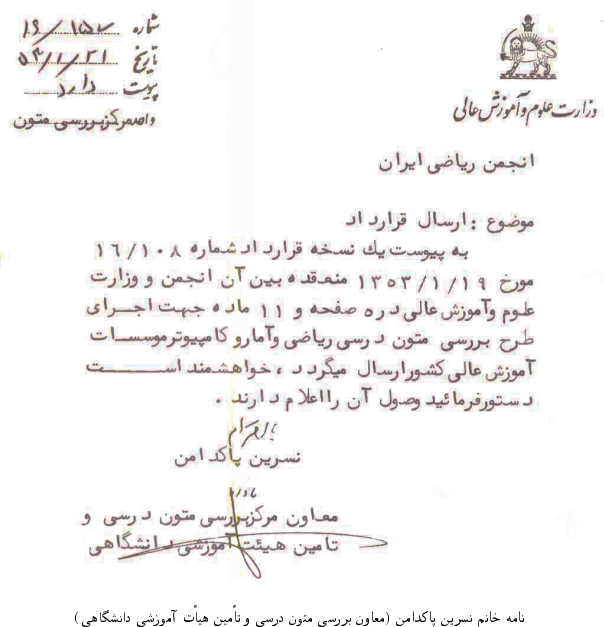
(سر دبیر فرهنگ و اندیشه ریاضی)

سی و چهار سال از انتشار نخستین شماره مجله «فرهنگ و اندیشه ریاضی» می‌گذرد. در این سال‌ها، پیشامدهای گوناگونی هم در بخش فرهنگ و هم در حوزه اندیشه در ریاضیات کشور رخ داده است، اما چنین می‌نماید که فرهنگ اندیشیدن در ریاضیات، به فراموشی سپرده شده یا از اهمیت آن کاسته شده است. هدف کلی بنیانگذاران «فرهنگ و اندیشه ریاضی»، نه چاپ مقاله‌های پژوهشی یا شبه‌پژوهشی در شاخه‌های خاص ریاضی که آن‌ها را به پیروی از گردانندگان مجله «جنگ ریاضی دانشجویان»، مقاله‌های فنی می‌نامیم، بلکه کوشش برای رشد و گسترش فرهنگ ریاضی‌خوانی، ریاضی‌نویسی و اندیشیدن در ریاضیات به معنای عام، از مسیر انتشار مقاله‌های توصیفی به شیوه کلی‌نگرانه بوده است که طیف گسترده‌ای از خوانندگان از دانشجویان گرفته تا استادان ریاضی دانشگاه‌ها با مطالعه آن‌ها، با بخش‌های گوناگون ریاضیات آشنا شوند و یا به دانش خود ژرفای بیشتری ببخشند. گرچه تاکنون مقاله‌های خوبی در این چارچوب در «فرهنگ و اندیشه ریاضی» چاپ شده است، گویا برای برخی از دوستان دلسوزی که می‌خواهند خود را از این فضای پریهاوی نوشتن و چاپ مقاله‌های پژوهشی و گرفتن امتیاز آن‌ها! دور کنند و با نوشتن یا ترجمه مقاله‌های ترویجی و مروری، «فرهنگ و اندیشه ریاضی» را در رسیدن به هدفش یاری رسانند، هنوز روشن نیست که چه نوع مقاله‌هایی در «فرهنگ و اندیشه ریاضی» چاپ می‌شود و به‌ویژه منظور از مقاله توصیفی چیست.

تفاوت مقاله توصیفی با مقاله فنی در محتوا، سبک نگارش و هدف آن دو است. مقاله فنی درباره (گوشه‌ای از) یک موضوع بسیار ویژه از یک شاخه خاص ریاضی نگاشته می‌شود، در حالی که نویسنده مقاله توصیفی، سیر رشد و تحول اندیشه در یک موضوع کلی یا بخشی بزرگ (کلاسیک یا جدید) از ریاضیات را به‌لحاظ تاریخی، فلسفی و شخصیت‌شناسی شرح می‌دهد. در مقاله فنی، پس از یک بیان تاریخی کوتاه درباره کارهایی که پژوهشگران پیشین انجام داده‌اند، محتوا به شیوه «تعریف - قضیه - برهان» ارائه می‌شود، در حالی که در مقاله توصیفی بنا بر ارائه مطلب به سبکی زنده، هیجان‌انگیز و خودکفا است به‌طوری که شمار بسیاری از خوانندگان (حتی با کمترین سطح از دانش مربوط به موضوع مقاله) مطالعه مقاله را تا پایان با علاقه دنبال و احساس کنند بر دانش‌شان درباره

ریاضیات کشور را وجهه همت قرار داده‌اند. از برگزاری سمینارهای عیدیه تخصصی و همایش‌های ماهانه انجمن که نخستین آن در تاریخ ۱۳۷۸/۲/۲۹ در سالن اجتماعات شهر کتاب برگزار شد و آخرین آن در تاریخ ۱۳۸۲/۲/۳۱ در دانشگاه تهران. دو همایش راهبردی تفرش و خوانسار، فعالیت‌های بین‌المللی انجمن و نیز از امضای دو سند همکاری با انجمن‌های ریاضی کشورهای ایالات متحده آمریکا و فرانسه می‌گذرم و تنها به سندی اشاره می‌کنم که بین انجمن و وزارت علوم و آموزش عالی در تاریخ ۱۳۵۳/۱/۱۹ تحت شماره ۱۶/۱۰۸ امضا شده است. انجمن ریاضی ایران در قبال دریافت مبلغ ۲/۴۴۲/۰۰۰ ریال آن زمان انجام وظیفه کرد و نتیجه آن را در اختیار گروه‌های درسی ریاضی و آمار و کامپیوتر دانشگاه‌ها و اعضای هیأت‌های علمی و نیز دانشجویان مؤسسات آموزش عالی کشور در سطح لیسانس قرار داد.

نام خانم نسرین پاکدامن (معاون بررسی متون درسی و تأمین هیأت آموزشی دانشگاهی)

ضمن طلب آموزش برای رفتگان و آرزوی طول عمر با عزت برای سایرین از شورای اجرایی انجمن درخواست می‌کنم کار تدوین جامع و چاپ نفیس نیم قرن تلاش انجمن ریاضی ایران را به گروهی کارآموده بسپارد و رونمایی از آن را همزمان با برگزاری پنجاهمین کنفرانس ریاضی کشور در شیراز در دستور کار قرار دهد.

* فرهنگستان علوم ایران، mbehzad@sharif.edu

خردادماه ۱۳۹۵